

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Verfransing onder de loep: Nederlands-Frans taalcontact (1500-1900) vanuit historisch-sociolinguïstisch perspectief

Assendelft, B.M.E.

Citation

Assendelft, B. M. E. (2023, May 24). *Verfransing onder de loep: Nederlands-Frans taalcontact (1500-1900) vanuit historisch-sociolinguïstisch perspectief*. LOT dissertation series. LOT, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3618471>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3618471>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Hoofdstuk 9 Franse leenwoorden: individuele frequentie, terminologie en integratie

9.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is ingegaan op de vraag welke woordsoorten het meest zijn ontleend aan het Frans en in welk jaar deze woorden voor het eerst in het Nederlands voorkwamen, om zo te bepalen hoe de Nederlands-Franse taalcontactsituatie getypeerd kan worden. In dit hoofdstuk wordt dit onderzoek vervolgd met een analyse van drie andere aspecten van de Franse leenwoorden in het *LOL*-corpus. Bij de frequentie van de leenwoorden in paragraaf 9.2 wordt onderzocht hoe vaak de verschillende leenwoordtypen voorkomen in het corpus. Wat zijn zeer frequente leenwoorden, en welke leenwoorden komen maar één of enkele keren voor in het corpus? Zijn er ook leenwoorden die na verloop van tijd weer uit het corpus verdwijnen? Er kunnen dan wel veel woorden zijn geleend uit het Frans in de loop van de eeuwen, maar het is de vraag of al die woorden in de praktijk ook daadwerkelijk veel worden gebruikt. Wanneer veel leenwoorden slechts sporadisch voorkomen in het corpus en wanneer deze woorden slechts in een beperkt aantal tijdvakken worden gebruikt, is het de vraag of de invloed van het Frans wel zo diepgaand is geweest.

De verhouding tussen terminologie en algemene woordenschat die in paragraaf 9.3 aan bod komt, is ook al aan de orde geweest bij het leensuffixonderzoek in hoofdstuk 6. Een verdeling tussen specifieke vaktermen aan de ene kant en leenwoorden die kenmerkend zijn voor het alledaagse taalgebruik aan de andere kant kan inzicht geven in de vraag op welk deel van de Nederlandse woordenschat het Frans invloed heeft gehad: werden er vooral woorden geleend die specifiek zijn voor een bepaald sociaal domein (en die dus ook door slechts een deel van de samenleving werden gebezigd), of waren het vooral alledaagse woorden? Hierbij wordt ook een vergelijking gemaakt met de uitkomsten van het leensuffixonderzoek.

De paragraaf over leenwoordintegratie (9.4) bekijkt tot slot in hoeverre de leenwoorden zich hebben aangepast aan de Nederlandse grammatica. Worden de woorden vervoegd en verbogen volgens de Nederlandse morfologie, en worden Nederlandse affixen aan de leenwoorden gehecht om zo afleidingen te vormen? Met de informatie

uit dit hoofdstuk en de vorige twee hoofdstukken samen kan dan in paragraaf 9.5 bekeken worden in hoeverre de Franse leenwoorden de Nederlandse woordenschat hebben beïnvloed en wat dat betekent voor de Nederlands-Franse taalcontactsituatie.

9.2 Frequentie individuele leenwoorden

Het *LOL*-corpus bevat 1.731 typen (zekere en mogelijke) Franse leenwoorden in totaal. De frequentie waarmee deze typen leenwoorden voorkomen verschilt echter: sommige woorden komen slechts één keer voor in het hele corpus, terwijl andere woorden honderden keren worden gebruikt. In tabel 9.1 hieronder zijn de typen leenwoorden opgedeeld in categorieën op basis van hun absolute frequentie in het *LOL*-corpus en of ze zeker uit het Frans of mogelijk uit het Frans komen. Hierbij is geen onderscheid gemaakt in domein of periode.

frequentie	zeker Frans	mogelijk Frans	totaal
1 keer	454	211	665
2–10 keer	528	261	789
11–20 keer	77	45	122
21–50 keer	65	35	100
51–100 keer	23	12	35
meer dan 100 keer	8	12	20

Tabel 9.1. Absolute frequentie van de types leenwoorden die zeker of mogelijk uit het Frans komen in het *LOL*-corpus.

Uit tabel 9.1 blijkt dat zo'n 38 procent van alle typen leenwoorden slechts 1 keer voorkomt in het *LOL*-corpus: 665 leenwoorden in totaal. Het gaat hier om bijvoeglijke naamwoorden als *actief*, *insuffisant* en *punctueel*, werkwoorden als *avanceren*, *frapperen* en *verifiëren* en zelfstandige naamwoorden als *bulletin*, *episode* en *matroos*. Aan de andere kant zijn er 20 woorden (zo'n 1 procent van alle typen leenwoorden) die meer dan 100 keer in het corpus zijn geattesteerd. Op één mogelijk Frans woord na (*klaar*, dat een bijvoeglijk naamwoord is), zijn al deze woorden zelfstandige naamwoorden. Het gaat hier om de woorden *resolutie*, *akte*, *curateur*, *missive*, *som*, *suppliant*, *comparant* en *plaats* die zeker uit het Frans komen en de woorden *kost*, *rente*, *commissie*, *predikant*, *staat*, *persoon*, *numero*, *uur*, *testament*, *universiteit* en *meester* die mogelijk uit het Frans komen. Het woord *meester* is met 586 voorkomens het frequentste woord; *plaats* volgt

als tweede met 324 voorkomens. De frequentste werkwoorden zijn *passeren* (98 keer) en *resolveren* (94 keer); de frequentste bijvoeglijke naamwoorden na *klaar* (287 keer, voornamelijk als deel van de afleidingen *verklaring* en *verklaren*) zijn *sint* (97 keer) en *publiek* (86 keer).

De frequenties van sommige woorden zijn echter geheel toe te schrijven aan één domein en komen dus niet in het corpus als geheel frequent voor. *Curateur* en *universiteit* komen bijvoorbeeld uitsluitend in het domein Academie voor, *suppliant* alleen in Economie, en *comparant* en *testament* vrijwel uitsluitend in de testamenten van de Liefdadigheid. Woorden die in alle of bijna alle domeinen voorkomen (zes of zeven verschillende domeinen), zijn de bijvoeglijke naamwoorden *divers*, *generaal* en *publiek* (zes domeinen) en *Frans*, *sint* en *klaar* (zeven domeinen); de werkwoorden *recommanderen*, *accepteren*, *informer*, *continueren*, *presenteren* (zes domeinen) en *regeren*, *accorderen*, *ordonneren* en *passeren* (zeven domeinen); en de zelfstandige naamwoorden *natie*, *intentie*, *fout*, *administratie*, *reparatie*, *consent*, *plan*, *proef*, *conditie*, *kantoor*, *adres*, *kopie*, *manier*, *president*, *majesteit*, *prins*, *regent*, *faam*, *fundament*, *recommandatie*, *kant*, *punt*, *feest*, *interest*, *advies*, *memorie*, *college*, *rente*, *minister*, *predikant* (zes domeinen) en *kwartier*, *officier*, *prijs*, *order*, *akte*, *som*, *plaats*, *assistentie*, *kost*, *papier*, *familie*, *natuur*, *orde*, *commissie*, *staat*, *persoon*, *uur* en *meester* (zeven domeinen). Opvallend hierbij is dat deze woorden niet altijd frequent zijn: het woord *assistentie* bijvoorbeeld komt slechts 8 keer voor in het hele corpus, maar komt wel in alle zeven de domeinen voor. Voor 11 van de woorden die in alle zeven domeinen ten minste 1 keer voorkomen, geldt dat deze ook in alle acht de onderscheiden perioden van het corpus ten minste 1 keer worden gebruikt. Het gaat hier om de woorden *klaar*, *kost*, *meester*, *passeren*, *persoon*, *plaats*, *prijs*, *sint*, *som*, *staat* en *uur*.

Om verschillen vast te kunnen stellen in het gebruik van bepaalde types leenwoorden door de eeuwen heen, heb ik van alle types Franse leenwoorden die in het *LOL*-corpus aanwezig waren bepaald wat het frequentieverloop van elk van de types leenwoorden is. Als we kijken naar de frequentieverschillen tussen de acht verschillende perioden, dan valt allereerst op dat 15 zeker Franse leenwoorden (*publiek*, *sint*, *continueren*, *leveren*, *passeren*, *consent*, *conditie*, *kopie*, *manier*, *prijs*, *rekwest*, *prins*, *som*, *suppliant*, *plaats*) en 13 mogelijk Franse leenwoorden (*klaar*, *deputeren*, *comparer*, *deliberatie*, *advies*, *memorie*, *kost*, *rente*, *staat*, *persoon*, *uur*, *testament*, *meester*) in alle acht de perioden voorkomen in het *LOL*-corpus. Tussen de verschillende perioden zitten echter opvallende frequentieverschillen bij sommige van deze woorden. Het bijvoeglijk naamwoord *publiek* wordt vóór 1650 en na 1800 5 keer of minder gebruikt per eeuwheft,

terwijl in de tweede helft van de zeventiende en in de achttiende eeuw de frequentie rond de 20 tokens ligt per 50 jaar. Het woord *plaats* neemt toe in frequentie in de loop van de tijd: waar er in de achttiende eeuw nog rond de 40 voorkomens per eeuwheft waren, is dat in de negentiende eeuw tot boven de 70 gestegen. Bij de woorden *meester* en *rente* is juist een frequentieafname te zien in de loop van de tijd: in de tweede helft van de zestiende en in de eerste en tweede helft van de zeventiende eeuw komt *meester* meer dan 100 keer voor per periode, waarna de frequentie van dit woord afneemt tot 37 in de tweede helft van de negentiende eeuw. Het woord *rente* wordt in de gehele zestiende eeuw 56 keer gebruikt, terwijl de frequentie in de drie eeuwen erna bij elkaar slechts 46 is. Zie tabel 9.2 voor het frequentieverloop van de besproken woorden.

	1500– 1549	1550– 1599	1600– 1649	1650– 1699	1700– 1749	1750– 1799	1800– 1849	1850– 1899
publiek	4	5	5	26	19	21	3	3
plaats	4	20	23	44	42	36	81	74
meester	29	111	100	122	84	62	41	37
rente	19	37	17	6	2	6	5	10

Tabel 9.2. Absolute frequentie van enkele types leenwoorden die zeker of mogelijk uit het Frans komen in het *LOL*-corpus.

Ook bij leenwoordtypen die minder frequent voorkomen dan de bovengenoemde vier zijn vergelijkbare verschillen in frequentie te zien tussen de verschillende perioden. Net als bij *publiek* zit de piek in het gebruik van de woorden *present*, *rapporteren*, *presenteren*, *resideren*, *accorderen*, *conditie*, *grein*, *prins* en *order* in de zeventiende en achttiende eeuw. Opvallend hieraan is dat een aantal van deze woorden vooral in het domein Liefdadigheid voorkomt: *publiek*, *present*, *resideren* en *accorderen* komen met name voor in zeventiende- en achttiende-eeuwse testamenten. *Grein* is dan weer in het domein Economie te vinden en *prins* vooral in de Publieke Opinie.

Net als bij *plaats* is bij de woorden *minister*, *commissie*, *officier*, *missive* en *president* een toename door de tijd heen te zien in de frequentie van deze woorden. Ook de tussenwerpsels laten een stijging zien: deze woordsoort komt het meeste voor in de negentiende eeuw. In totaal zijn er 41 tokens verdeeld over 7 typen tussenwerpsels (*bonsoir*, *à propos*, *enfin*, *sakkerloot*, *belaas*, *adieu*, *hola*), waarvan er 19 in de negentiende eeuw zijn aangetroffen. Daarnaast zijn er nog eens 11 tokens afkomstig uit de tweede helft van de achttiende eeuw van het *LOL*-corpus. Alleen de

tussenwerpsels *belaas* en *adieu* komen ook al eerder dan 1750 in het corpus voor; de 2 tokens van *bola*, waarvan als enige tussenwerpsel niet vaststaat dat die uit het Frans komt, komen voor in de eerste helft van de zeventiende eeuw.

De verklaring voor de toename in het gebruik van de tussenwerpsels vanaf 1750 kan niet gezocht worden in het jaar van ontlening van sommige tussenwerpsels: alle gevonden tussenwerpsels zouden volgens de etymologische woordenboeken al ten minste in de zeventiende eeuw in het Nederlands aanwezig moeten zijn geweest (op *bonsoir* na, het enige woord waarvan geen eerste attestatie en bijbehorend jaartal in de woordenboeken kon worden gevonden). Biber & Finegan (1989) hebben vastgesteld dat de schrijfstijl van verschillende genres in het Engels, waaronder het briefgenre en fictie, sinds de zeventiende eeuw steeds meer *involved* (persoonlijk betrokken) is geworden en minder informatief. Dat is te zien aan een toename in het gebruik van bepaalde talige kenmerken die met een interactieve, affectieve en betrokken stijl worden geassocieerd. De toename in het gebruik van tussenwerpsels die in het huidige onderzoek te signaleren is, zou ook in deze trend passen, aangezien tussenwerpsels ook een kenmerk zijn van *involved* taalgebruik.

In tegenstelling tot een woord als *plaats* en de tussenwerpsels, is bij *universiteit*, *sint* en *curateur* juist een gestage afname te zien in het gebruik door de tijd heen, net als bij *meester* in tabel 9.2 hierboven, en net als bij *rente* neemt de frequentie van *prijs* na de zestiende eeuw af.

Er zijn ook 19 woorden die 5 keer of meer voorkomen in het LOL-corpus, waarvan alle tokens in slechts één tijdvak worden gebruikt. Dit zijn: *prenten* (5 keer in 1600–1649), *collegiaal* (7 keer in 1650–1699), *sisteren* (7 keer in 1800–1849) *diverteren* en *mêleren* (beide 5 keer in 1700–1749), *agent* en *patroon* (beide 5 keer in 1750–1799), *paskwil* (6 keer in 1600–1649), *provenu*, *sultan* en *golf* (alle drie 6 keer in 1800–1849), *persen* (7 keer in 1600–1649), *stamijn* (8 keer in 1750–1799), *arrondissement* (9 keer in 1850–1899), *compositie* (10 keer in 1500–1549), *rozet* (10 keer in 1600–1649), *waranderen* (11 keer in 1600–1649), *drap* (11 keer in 1500–1549) en *kalanderen* (18 keer in 1600–1649). Het opvallende aan deze opsomming is dat bijna de helft van deze woorden afkomstig is uit het domein Economie: *prenten*, *mêleren*, *persen*, *stamijn*, *compositie*, *rozet*, *waranderen*, *drap* en *kalanderen* komen uitsluitend in dat sociale domein voor. Het domein Economie wordt dus niet alleen gekenmerkt door woorden die specifiek zijn voor dit domein, maar die woorden worden soms ook in een heel specifiek tijdvak gebruikt binnen dat sociale domein. Ook de frequentie van enkele woorden uit het domein Economie die wel in meer dan één

tijdvak voorkomen, kent duidelijk een piek in een bepaalde periode: het woord *saai* (een stofnaam) heeft een frequentie van 49 in de zeventiende eeuw, terwijl in alle andere perioden samen slechts 17 gevallen zijn aangetroffen; *fabriek* heeft een frequentie van rond de 20 in beide perioden van de achttiende eeuw en rond de 10 in de negentiende eeuw; vóór de achttiende eeuw komt dit woord slechts 1 keer voor; het woord *rekwest* komt in de zestiende en zeventiende eeuw maar sporadisch voor (4 keer in de zestiende en 6 keer in de zeventiende eeuw), vervolgens 18 keer in de achttiende en 31 keer in de negentiende eeuw. Ook 2 woorden die een redelijke frequentie hebben in de zestiende eeuw in het domein Economie (*sober* met 6 attestaties en *waardijn* met 15) komen in geen ander tijdvak voor behalve in de zestiende eeuw. Dit versterkt het beeld dus dat domein-specifieke woorden uit het domein Economie gekoppeld zijn aan een specifieke periode binnen het corpus. Een verklaring hiervoor is dat de Leidse economie aan verandering onderhevig was in de loop van de tijd. Zoals ook beschreven is in hoofdstuk 3 van dit proefschrift, waren er in de tijd van de lakenindustrie verschillende stoffen populair in verschillende tijdvakken, waardoor woorden als *saai* en *stamijn* in specifieke tijdvakken frequent gebruikt kunnen worden en in andere niet. Decoraties op de kleding (bijvoorbeeld rozetten) zijn ook onderhevig aan de mode van de tijd en daarnaast kan er over bepaalde technieken (bijvoorbeeld prenten, mêleren, persen, kalanderen) in een specifieke tijd zijn gecommuniceerd omdat dit voor de stoffen die in die periode werden geproduceerd de gebruikte technieken waren.

Bij de woorden die in bijna alle perioden voorkomen (in zes of zeven van de acht perioden) is een opvallend patroon te zien met betrekking tot de perioden waarin de betreffende woorden voorkomen: over het algemeen komen deze woorden in alle perioden voor behalve in de eerste en/of laatste perioden. Er zijn in totaal 115 woordtypen die in zes of zeven perioden zijn aangetroffen in het *LOL*-corpus. 45 van deze woorden – dus ruim eenderde – kwamen in elke periode voor, behalve in ofwel de periode 1500–1549 ofwel de gehele zestiende eeuw. Hier is een logische verklaring voor: sommige van deze woorden zijn specifiek voor domeinen waarvoor geen materiaal beschikbaar was voor de eerste periode. Daardoor komen woorden als *universiteit*, *senaat*, *college* en *faculteit* bijvoorbeeld niet voor in de eerste periode van het corpus, simpelweg omdat de universiteit toen nog niet bestond en er dus ook geen materiaal voor het domein Academie voor die periode is.

De op één na grootste groep woordtypen die niet in een bepaalde periode voorkomt, zijn woorden die alleen niet voorkomen in de eerste

en de laatste periode (23 woordtypen) en nog eens 14 woordtypen komen alleen niet voor in de negentiende eeuw. Voorbeelden van woorden die niet in de eerste en laatste periode voorkomen zijn *solemniteit*, *universeel*, *provisieel* en *presentie*; woorden die alleen niet voorkomen in de negentiende eeuw zijn onder andere *ordonnantie*, *occasie* en *delibereren*.

Er zijn echter ook woorden die alleen voorkomen in de zestiende eeuw of juist alleen in de negentiende eeuw. 4 woordtypen – *sober*, *stofferen*, *wambuis* en *waardijn* – komen alleen voor in de zestiende eeuw (zowel in 1500–1549 als in 1550–1599) en verder in geen enkele periode. 15 woorden (waaronder *nationaal*, *rekwestreren*, *diner*, *circulaire* en *resultaat*) komen alleen voor in de negentiende eeuw. Alle 15 woorden waren al ontleend vóór het begin van de negentiende eeuw en zouden dus ook al in eerdere perioden gevonden moeten kunnen worden, maar zijn daar niet aangetroffen. Daarnaast zijn er nog eens 5 woorden die alleen in de zestiende en in de negentiende eeuw voorkomen (in een of in beide perioden van 50 jaar van die eeuwen), en dus niet in de zeventiende of achttiende eeuw: *hypotheek*, *paalement*, *peinzen*, *cassatie* en *perceel*. Er zijn dus woorden die niet in de zestiende en/of negentiende eeuw voorkomen, maar daartegenover staan woorden die uitsluitend in deze perioden voorkomen. Aan de andere kant zijn er 13 woorden die alleen in de zeventiende en 20 woorden die alleen in de achttiende eeuw voorkomen, waaronder *conrooien*, *acces* en *motief* in de zeventiende en *reservatie*, *promotie* en *conveniëren* in de achttiende eeuw. In alle vier de eeuwen die het LOL-corpus beslaat worden dus specifieke leenwoorden gebruikt die in geen enkele andere eeuw voorkomen.

Tot slot is er een heel aantal woorden dat voor een langere periode dan één tijdvak of één eeuw in het corpus te vinden is, maar dat ofwel alleen in de eerste perioden van het corpus te vinden is, ofwel alleen in de laatste. Zo komen *consciëntie*, *convent*, *discreet* en *draperie* alleen voor in de eerste drie perioden van het corpus (van 1500 tot 1650), terwijl *recompensie*, *costume*, *discretie* en *profijt* in alle vier de vroegste tijdvakken van het corpus voorkomen en in de laatste vier in het geheel niet; *accident*, *devoor*, *contentement* en *regard* zijn alleen te vinden in de vier tijdvakken tussen 1550 tot 1750. Woorden die juist alleen in de laatste tijdvakken voorkomen, zijn *vlam*, *successie*, *generaal* (in de betekenis ‘bevelhebber in een leger’), *reformeren*, *koerier*, *paleis*, *directie*, *reglement*, *notificatie*, *concept*, *kapitein*, *directeur*, *president*, *toneel*, *florijn*, *beurs* en *vacant* (in alle vijf de tijdvakken van 1650 tot 1900) en *representatie*, *contant*, *financiën*, *compliment*, *interesseren*, *representeren*, *kanon*, *corps*, *plezier*, *fonds* en *tante* (in alle

vier de tijdvakken van 1700 tot 1900). Alleen de woorden *directie*, *interesseren*, *fonds* en *tante* zijn ontleend in of direct voorafgaand aan het tijdvak waarin deze woorden voor het eerst zijn aangetroffen; alle andere woorden waren al veel langer in de taal aanwezig en hadden dus ook eerder in het corpus voor kunnen komen. Voor sommige woorden is het echter te verklaren dat ze niet in eerdere perioden in het corpus zijn aangetroffen: *koerier*, *generaal*, *paleis* en *kapitein* komen vrijwel uitsluitend voor in het domein Publieke Opinie, waar pas vanaf 1650 materiaal voor beschikbaar is.

De uiteenzetting van de verschillen tussen de woordtypes in frequentie, de ontwikkeling van de frequenties door de tijd heen en de aanwezigheid of afwezigheid van woordtypes in verschillende tijdvakken illustreert dat elk (mogelijk) Frans leenwoord zijn eigen geschiedenis heeft. Sommige woorden tonen min of meer hetzelfde verloop, maar er kan geen algemeen tijdpad worden geschetst waarin het gebruik van alle of in elk geval de meeste Franse leenwoorden in het Nederlands kan worden beschreven: daarvoor zijn er te veel verschillen. Sommige woorden nemen toe in gebruik door de tijd heen, of verschijnen pas op een later moment in de taal; andere leenwoorden nemen juist af in frequentie of verdwijnen helemaal, weer andere kennen een piek in hun gebruiksfrequentie in een bepaalde periode; sommige woorden zijn zeer frequent en komen tientallen of zelfs honderden keren in het corpus voor, andere zijn zeer infrequent met slechts één of twee voorkomens in het hele corpus. Frequentietoe- of afname vindt niet uitsluitend in één tijdvak plaats en woorden verdwijnen en verschijnen gedurende de gehele periode die het *LOL*-corpus beslaat.

Het beeld dat uit de frequenties per individueel leenwoord naar voren komt, lijkt niet overeen te komen met het algemene beeld van de ontwikkeling van het gebruik van leenwoorden dat in hoofdstuk 7 is besproken. Daar kwam naar voren dat de piek van het aantal Franse leenwoorden in de achttiende eeuw ligt. Wat in de huidige paragraaf echter is aangetoond, is dat dit algemene verloop van het gebruik van Franse leenwoorden in het Nederlands voor de meeste individuele leenwoorden niet opgaat. Het is dan wel zo dat relatief de meeste leenwoorden, zowel in tokenaantal als in typeaantal, in de achttiende eeuw voorkomen, maar als op het niveau van individuele leenwoorden wordt gekeken, dan komen niet alle typen Franse leenwoorden voor in de achttiende eeuw, en ook zijn lang niet alle leenwoorden het frequentst in de achttiende eeuw. Het hoogtepunt van de invloed van het Frans op het Nederlands kan dus voor het algemene beeld in de achttiende eeuw

liggen, maar voor een individueel leenwoordtype kan het zo zijn dat dit in een andere periode tussen 1500 en 1900 ligt.

9.3 Vakterminologie versus algemene woordenschat

Net als bij het leensuffixonderzoek in hoofdstuk 6 (paragraaf 6.2) is voor de Franse leenwoorden (zowel die zeker uit het Frans komen als die mogelijk uit het Frans komen) bepaald of de verschillende leenwoordtypen tot de algemene woordenschat behoren of dat ze tot specifieke (vak)terminologie gerekend moeten worden. Zoals gezegd zijn er in totaal 1.731 leenwoordtypen in het *LOL*-corpus aangetroffen. Een deel van de leenwoordtypen heeft ook een Frans leensuffix en is dus al in een van de categorieën ingedeeld in hoofdstuk 6; voor deze leenwoorden is het label ‘algemeen’ of ‘terminologie’ dat ze bij de leensuffixanalyse hadden gekregen, overgenomen. Om van de overige leenwoordtypen te bepalen of ze tot de algemene of terminologische woordenschat behoren, is op dezelfde manier te werk gegaan als bij de woorden met een Frans leensuffix. Van deze leenwoordtypen is allereerst met behulp van het *WNT* nagegaan of deze woorden door het woordenboek al bij een specifieke vaktaal worden ingedeeld of juist als algemene taal worden gezien. Bij sommige woorden staat in het *WNT* bijvoorbeeld ‘stadhuistaal’, ‘rechtsterm’, ‘ambtelijk taalgebruik’ of ‘juridisch taalgebruik’. Woorden met deze aanduidingen die in het *LOL*-corpus voorkwamen, zijn dan ook als terminologie aangemerkt. In totaal was in 96 gevallen sprake van een juridisch of ambtelijk label; enkele voorbeelden hiervan zijn *renvooi*, *trebelliaans*, *solutie* en *fidei-commis*. Daarnaast was er een woord waarbij het *WNT* opmerkte dat het woord specifiek was voor het krijgswezen (het woord *mobiel*); *circumferentie* werd aangemerkt als wetenschappelijke term en *profes* als religieuze taal.

Naast de labels die het *WNT* toekent aan de verschillende woorden, kan het domein of kunnen de domeinen waarin een bepaald woord in het *LOL*-corpus voorkomt ook een indicatie geven of het woord tot de terminologie of de algemene woordenschat gerekend moet worden. Net als bij de leensuffixanalyse het geval was, heb ik de leenwoorden die alleen in de administratieve domeinen (Academie, Religie, Liefdadigheid en Economie) worden gebruikt bij de terminologische woordenschat ingedeeld. Dit geldt voor woorden als *concept*, *prejudicie* en *notulen*, die alleen voorkomen in de domeinen Academie, Economie en Religie; *electie*, dat alleen is aangetroffen in de

domeinen Academie, Liefdadigheid en Religie, *pretext* in de domeinen Academie, Economie en Liefdadigheid, *biljet* in Economie, Liefdadigheid en Religie en *expres* in alle vier de administratieve domeinen. Daarnaast zijn er woorden die uitsluitend of vrijwel uitsluitend in een bepaald domein voorkomen en ook betrekking hebben op dat specifieke domein. Een goed voorbeeld hiervan is het domein Economie, waarin veel woorden voorkomen die betrekking hebben op de textielnijverheid of de industrie. Deze woorden komen in geen enkel ander domein voor. Het gaat hier om woorden als *fabriek*, *machine*, *baai*, *fustein*, *sajet*, *stamijn*, *kalander*, *staal*, *grein*, *saai*, *polijsten* en *persen*. Ook bij het domein Religie zijn er specifieke woorden die in geen enkel ander domein voorkomen en die betrekking hebben op de godsdienstbeoefening, zoals *bijbel* en *synode*. Uit het domein Academie komen woorden als *senaat*, *professoraat*, *rectoraat* en *promotie*.

Net als in paragraaf 6.2 zijn vanwege de moeilijkheid om de categorisering te bepalen van woorden zonder label in het woordenboek en met een lage frequentie in het corpus (waardoor frequentieverschillen tussen domeinen ook geen uitsluitsel kunnen geven of het een domein-specifiek woord betreft of niet) de woorden die slechts 1 of 2 keer voorkomen in het corpus – 960 leenwoordtypen in totaal – apart geteld. Bij deze groep woorden heeft mijn eigen interpretatie van de woordbetekenissen een grotere rol gespeeld dan bij de frequentere groep leenwoordtypen, wat de indeling minder betrouwbaar maakt. De resultaten van de indeling in terminologische en algemene woordenschat staat in tabel 9.3.

	algemene woordenschat	terminologie	totaal
frequentie 1 of 2	679	281	960
frequentie 3 of meer	511	260	771
totaal	1190	541	1731

Tabel 9.3. Typen leenwoorden naar frequentie in het *LOL*-corpus en ingedeeld in algemene woordenschat of terminologie.

Met uitzondering van woorden die 1 of 2 keer in het corpus voorkomen, zijn er in totaal 231 leenwoordtypen in het *LOL*-corpus aangetroffen die ofwel uitsluitend in de administratieve domeinen worden gebruikt, ofwel kenmerkend zijn voor een van de administratieve domeinen; als de woorden die in het *WNT* al tot een specifieke vaktaal werden gerekend

en die meer dan 2 keer in het corpus voorkomen hierbij op worden geteld, komt het totaal uit op 260 woorden die niet tot de algemene omgangstaal gerekend kunnen worden. Er zijn in totaal 771 leenwoordtypen die 3 keer of vaker in het *LOL*-corpus voorkomen; van deze typen is dus ongeveer 34 procent terminologie en ongeveer 66 procent algemene woordenschat. Van de 960 leenwoordtypen die 1 of 2 keer voorkomen in het corpus zijn 281 typen ingedeeld bij de domein-specifieke woorden, wat neerkomt op circa 29 procent van het totaal. Hiervan zijn 74 leenwoordtypen al voorzien van een domein-specifiek label in het *WNT*. Er is weinig verschil tussen de leenwoordtypen die zeker uit het Frans komen en de leenwoordtypen die mogelijk uit het Frans komen, hoewel er bij deze laatste wel sprake is van een iets hoger percentage domein-specifieke leenwoorden: bij de woorden die 1 of 2 keer voorkomen in het corpus bestaat 28 procent uit domein-specifieke leenwoorden die zeker uit het Frans komen (181 van de 654), tegenover 33 procent bij de leenwoorden die mogelijk uit het Frans komen (100 van de 306); bij de leenwoorden die 3 keer of vaker in het corpus voorkomen, is ongeveer 32 procent van de zekere Franse leenwoorden domein-specifiek (158 van de 501), terwijl dit percentage 38 is bij de leenwoorden die mogelijk uit het Frans komen (102 van de 270).

Bij de verdeling van de leenwoordtypen over de woordsoorten valt op dat bij de werkwoorden relatief de meeste domein-specifieke woorden zitten: van de 160 werkwoordtypen die 3 keer of vaker voorkomen in het *LOL*-corpus zijn er 85 domein-specifiek ofwel ruim de helft. Van de zelfstandige naamwoorden is slechts ongeveer 29 procent domein-specifiek (149 van de 507) en van de bijvoeglijke naamwoorden nog minder: ongeveer 26 procent (25 van de 96). Bij de woorden die 1 of 2 keer voorkomen is van de werkwoorden ongeveer 39 procent domein-specifiek (84 van de 214) tegenover ongeveer 27 procent van de bijvoeglijk naamwoorden (39 van de 143) en 26 procent van de zelfstandig naamwoorden (158 van de 598). Van de overige woordsoorten – telwoorden, tussenwerpsels en voorzetsels – is alleen het voorzetsel *conform* domein-specifiek; de andere 12 leenwoordtypen behoren tot de algemene woordenschat.

Bij de leensuffixanalyse was ook al naar voren gekomen dat het suffix *-eren* – dat wordt gebruikt voor de vorming van werkwoorden – een hoger percentage terminologische woorden laat zien dan de meeste leensuffixen die worden gebruikt om bijvoeglijke naamwoorden of zelfstandige naamwoorden mee te vormen. Het is dus niet zo verwonderlijk dat ook bij de leenwoorden blijkt dat de werkwoorden de

woordsoort zijn met de meeste terminologische woordenschat, aangezien veruit de meeste geleende werkwoorden uit het Frans ook het leensuffix *-eren* hebben. Dat deze werkwoorden op *-eren* zo vaak worden ingedeeld bij de terminologische woordenschat, kan ook verklaren waarom het percentage terminologische woordenschat bij de leenwoorden anders is dan het percentage bij de leensuffixen dat is besproken in paragraaf 6.2. Waar voor de woorden met een leensuffix die 3 keer of meer voorkwamen in het *LOL*-corpus circa 48 procent en voor de woorden die 1 of 2 keer voorkwamen rond de 36 procent terminologische woordenschat werd gevonden, is dit bij de leenwoorden een stuk lager: ongeveer 34 en 29 procent, respectievelijk. Bij de leensuffixen was het werkwoordssuffix *-eren* echter veruit het frequentste leensuffix, zowel qua types als qua tokens, waardoor deze werkwoorden relatief een grote invloed hadden op de resultaten bij de leensuffixen. Bij de leenwoorden zijn de meeste van deze werkwoorden ook meegenomen, maar hier zijn er met name bij de zelfstandige naamwoorden veel extra leenwoordtypes bijgekomen zonder leensuffix, terwijl dit bij de werkwoorden veel minder het geval was. De zelfstandige naamwoorden hebben met andere woorden meer invloed op de algemene resultaten dan bij de leensuffixen, en er is een lager percentage zelfstandige naamwoorden dat als terminologie kan worden aangemerkt.

Werkwoorden die domein-specifiek zijn, worden gebruikt om bepaalde administratieve of rechterlijke handelingen uit te drukken, zoals *assumeren*, *injurieren*, *releveren* en *succederen*. Deze woorden komen dan ook voor in de domeinen Academie, Economie, Liefdadigheid en/of Religie. Er zijn echter ook werkwoorden die specifiek zijn voor één van deze administratieve domeinen, zoals *testeren* (bij Liefdadigheid), *conrooien* (bij Economie) en *catechiseren* (bij Religie). Domein-specifieke adjectieven zijn bijvoorbeeld *collateraal* (bij Liefdadigheid) en *synodaal* (bij Religie) en termen die overkoepelend administratief of juridisch zijn, zijn bijvoorbeeld *kadastraal* en *preparatoir*. Domein-specifieke substantieven zijn woorden als *professoraat* en *inauguratie* (bij Academie), *bijbel* en *predikant* (bij Religie) en termen die op algemene administratieve concepten slaan als *griffie*, *sententie* en *notulen*. De verhouding tussen het gebruik van algemene woordtypes en domeins-specifieke woordtypes verschilt nauwelijks tussen de vier administratieve domeinen Academie, Economie, Liefdadigheid en Religie: in de eerste drie domeinen is rond de 39 procent van de woordtypes die worden gebruikt domein-specifiek; bij Religie is dit 36 procent.

Het feit dat ongeveer twee derde van de Franse leenwoorden in het *LOL*-corpus aangemerkt kan worden als algemene woordenschat, betekent dat er niet alleen woorden aan het Frans zijn ontleend die in een beperkt deel van de samenleving werden gebruikt (in administratieve of juridische taal), maar dat de overgrote meerderheid van de aan het Frans ontleende woorden juist ruimer in gebruik was. Uiteraard zijn er ook leenwoorden die alleen in een specifiek vakgebied (bijvoorbeeld de lakennijverheid) werden gebruikt of uitsluitend in ambtelijke of juridische taal, maar dit soort woorden vormt een minderheid. De lexicale invloed van het Frans op het Nederlands is dus niet beperkt tot een of enkele sociale domeinen, maar strekt zich uit over het taalgebruik van de samenleving als geheel.

9.4 Integratie leenwoorden

Franse leenwoorden zijn niet altijd te herkennen als uitheemse woorden: ze lijken bijvoorbeeld in klank/spelling of morfologie meer op een Nederlands dan op een Frans woord. Ze zijn met andere woorden geïntegreerd in het Nederlands: elementen uit de brontaal (het Frans) zijn aangepast aan elementen die in de grammaticale structuur van de ontvangende taal (het Nederlands) passen (Poplack 2018: 2). De mate van integratie verschilt per woord: het woord *surveillance* bijvoorbeeld wordt ook in het moderne Nederlands nog geheel volgens Franse wijze gespeeld (en volgt de uitspraak van het Frans deels), terwijl het woord *fijn* ontleend is aan het Franse woord *fîn*, waar dus een klankverandering heeft plaatsgevonden. Het woord *officier* heeft als meervoud *officieren*, met de Nederlandse meervoudsuitgang *-en*, terwijl het Frans alleen meervouden op *-s* heeft. Bij dit leenwoord is dus een morfologische aanpassing aan de Nederlandse taal te zien. Bij het woord *profijtelijk* is het Nederlandse suffix voor de vorming van bijwoorden *-(e)lijk* aan het Franse leenwoord *profijt* toegevoegd; ook hier is dus te zien dat bij dit leenwoord de Nederlandse woordvormingsregels worden gevolgd. Daarnaast worden woorden ook in morfosyntactisch opzicht aangepast aan het Nederlands. Zo krijgen zelfstandige naamwoorden in het Nederlands een genus en daarbij horend lidwoord *de* voor mannelijke of vrouwelijke woorden of *het* voor onzijdige woorden, terwijl in het Frans alleen mannelijke en vrouwelijke woorden bestaan met de bijbehorende lidwoorden *le* en *la*.

In deze paragraaf wordt onderzocht in hoeverre de Franse leenwoorden die in het *LOL*-corpus voorkomen geïntegreerd zijn in de Nederlandse taal. Ik richt mij hiervoor op één kenmerk, te weten morfologische aanpassing: in hoeverre worden er Nederlandse affixen en uitgangen aan een leenwoord uit het Frans gehecht? Integratie op het gebied van spelling en morfosyntaxis zouden ook onderzocht kunnen worden, maar deze onderwerpen zullen in dit proefschrift niet worden behandeld.

Een veelvoorkomende opvatting in de taalcontactliteratuur betreft de aanname dat de aanpassing van leenwoorden aan de ontvangende taal een geleidelijk proces is: een bepaald woord wordt geïntroduceerd in een andere taal als een code-switch, waarbij het woord in de ontvangende taal identiek is aan dat in de herkomsttaal; vervolgens wordt het woord steeds vaker en in een steeds groter deel van de samenleving gebezigd, waardoor het woord zich steeds meer aanpast aan de grammatica van de ontvangende taal en het uiteindelijk grammaticaal gezien niet meer te onderscheiden is van inheemse woorden van de ontvangende taal (Poplack & Dion 2012: 279). Poplack & Dion (2012) beargumenteren echter dat dit proces van ontlening niet opgaat voor hun diachrone corpus met oorspronkelijk Engelse woorden in 19^e-, 20^e- en 21^e-eeuws Quebec-Frans: de meeste ontleende woorden nemen niet toe in frequentie over de tijd heen en integratie in het Frans vindt direct bij ontlening plaats en niet pas nadat het woord een tijdje in het taalgebruik gecirculeerd heeft. Ook Ingham, Sylvester & Marcus (2021) vonden in middeleeuwse Engelse teksten weinig aanwijzingen dat uit het Frans afkomstige items eerst functioneren als code-switch en later pas als echte leenwoorden en concluderen dan ook dat hun resultaten net als die van Poplack & Dion (2012) wijzen op onmiddellijke integratie en daarmee ook onmiddellijke ontlening van Franse woorden.

Op de frequentie van leenwoorden is al ingegaan in paragraaf 9.2; voor de Franse leenwoorden in het *LOL*-corpus wordt in de huidige paragraaf uitgezocht in welke mate deze integratie vertonen. Hierbij heb ik alleen gekeken naar de woorden die tijdens de looptijd van het corpus, dus tussen 1500 en 1899, zijn ontleend. Alle woorden die volgens de etymologische woordenboeken al vóór 1500 in het Nederlands voorkwamen, zijn niet meegenomen. Juist de woorden die vanuit de datering van het *LOL*-corpus bezien recent ontleend zijn, zijn het interessantst voor de bestudering van integratie, omdat voor deze woorden met behulp van hun attestaties in het *LOL*-corpus bepaald kan worden of integratie direct na ontlening plaatsvindt of niet. Voor

woorden die bijvoorbeeld al in de dertiende eeuw zijn ontleend kunnen teksten uit de zestiende eeuw of later hier niet veel meer over zeggen.

In deze paragraaf wordt op drie aspecten van leenwoordintegratie ingezoomd. Allereerst wordt gekeken naar de mate van integratie voor alle tokens van alle leenwoorden die zeker uit het Frans komen en die tussen 1500 en 1899 zijn ontleend. Ten tweede onderzoek ik bij deze resultaten ook de verschillen tussen de domeinen. Ten derde wordt gekeken naar de integratie van alleen de eerste voorkomens van elk leenwoordtype in het *LOL*-corpus voor de leenwoordtypen die volgens de etymologische woordenboeken in hetzelfde tijdvak zijn ontleend als waarin ze voor het eerst in het *LOL*-corpus voorkomen. Hierbij is de vraag of er een toename in integratie kan worden gezien tussen het eerste voorkomen van een leenwoordtype en de voorkomens die op een later moment in het corpus worden gebruikt. Met behulp van deze informatie kan worden bepaald of leenwoordintegratie geleidelijk of abrupt is.

In tabel 9.4 op pagina 221 staan alle tokens van de Franse leenwoorden die voorkomen in het *LOL*-corpus en die ontleend zijn in 1500 of daarna uitgesplitst op basis van hun morfologische kenmerken voor elk van de acht perioden waarin de tokens voorkomen in het corpus. In de categorie ‘geen aanpassing’ zitten alle woorden die geen morfologische aanpassingen aan het Nederlands vertonen. Het gaat hier om woorden die in de ‘lemmavorm’, de vorm zoals die in het woordenboek staat, voorkomen, zoals het woord *adres* of *collecte*. Hierbij wordt echter niet gekeken naar orthografische aanpassing en ook woorden in bijvoorbeeld de Franse spelling zijn meegenomen; het gaat erom dat het woord voorkomt zonder Nederlandse affixen of uitgangen. In deze categorie zijn ook woorden geplaatst die in afgekorte vorm voorkomen in het corpus en waarvan op basis van de afkorting geen affix of uitgang kon worden geobserveerd. Dit was bijvoorbeeld het geval bij de afkorting *compt* voor *comparant*.

Wanneer een woord in het meervoud voorkwam, is deze geplaatst in de categorie ‘substantief meervoud op *-en*’ of ‘substantief meervoud op *-s*’, afhankelijk van het meervoudssuffix dat werd gebruikt. Voorbeelden zijn *adresses* en *collecten* voor meervouden op *-en* en *tantes* en *orders* voor meervouden op *-s*. De verschillende meervoudssuffixen zijn uit elkaar gehaald, omdat de meervouden op *-en* onmiskenbaar op Nederlandse morfologische aanpassing wijzen, terwijl de categorie van meervouden op *-s* niet op aanpassing aan de Nederlandse morfologie hoeven te duiden, aangezien het Frans meervouden ook met een *-s*-suffix

vormt. Meervouden op *-s* kunnen dus zowel op toepassing van de Nederlandse als op toepassing van de Franse morfologie wijzen.

Bij de categorie ‘vervoeging werkwoorden’ gaat het om werkwoorden uit het Frans die er in het Nederlands een Nederlandse vervoeging bij krijgen, bijvoorbeeld *-en* bij infinitieven en meervouden, het prefix *ge-* en een *-d-* of *-t-*uitgang bij voltooid deelwoorden, *-end(e)* bij tegenwoordig deelwoorden, et cetera. Het gaat hier dus om vormen als *feliciteren*, *geïnsisteerd* en *ampliërende*.

De categorie ‘verbogen adjectief’ bestaat uit adjectieven die horen bij een mannelijk of vrouwelijk substantief enkelvoud of een substantief meervoud, of bij een onzijdig bepaald enkelvoudig substantief: in deze gevallen krijgt het adjectief een *e*-uitgang, zoals *ferme* in *een ferme verkoudheid* en *officiële* in *langs officiële wegen*. Bij naamvalsuitgangen gaat het om uitgangen als *-en* en *-s* bij zowel adjectieven als bij substantieven die duiden op een datief, genitief of accusatief. Een voorbeeld van een oorspronkelijk Frans adjectief met Nederlandse naamvalsuitgang is *respectabelen* in *den respectabelen Heer*; een voorbeeld van een verbogen uit het Frans geleend substantief is *magazijn* in *des kruidmagazijns*.

Het suffix *-lijk* in de volgende categorie in tabel 9.4 wordt gehecht aan bijvoeglijke naamwoorden om hier bijwoorden van te maken. Voorbeelden zijn *successievelijk* en *respectievelijk*. Het diminutief-suffix is het suffix *-(t/p)je* en de alternatieve variant *-ie* bij substantieven als in *soupeetje* en *jurkie*. De categorie ‘comparatief/superlatief’ omvat woorden met de Nederlandse suffixen voor de vergrotende trap (*-er*) en de overtreffende trap (*-st(e)*) die aan adjectieven worden gehecht: *rianter*, *serienuste*. In de categorie ‘overige suffixen’ tot slot zitten suffixen die niet veel voorkomen: *-ig* als in *plezierig*, *-isch* als in *patriottisch*, *-ing* als in *remontering*, *-baar* als in *onfeilbaar*, *-heid* als in *incompleteheid* en *-te* als in *kalmte*.

De opsomming van de verschillende Nederlandse affixen en uitgangen die in het corpus zijn aangetroffen is uitputtend: alle mogelijkheden voor Nederlandse woordvorming zijn in dit overzicht meegenomen en de morfologische opties van het Nederlands zijn beperkt, dus veel meer Nederlandse affixen en uitgangen zijn er ook niet. Er is dus geen andere mogelijkheid om morfologische integratie te onderzoeken dan met de suffixen en uitgangen in dit overzicht.

	1500– 1549	1550– 1599	1600– 1649	1650– 1699	1700– 1749	1750– 1799	1800– 1849	1850– 1899	totaal
geen aanpassing	4	94	150	204	269	289	315	350	1675
substantief meervoud op <i>-en</i>	2	26	52	71	76	77	48	74	426
substantief meervoud op <i>-s</i>	10	47	33	14	27	27	15	12	185
vervoegingen werkwoord	5	29	69	64	103	72	46	27	415
verbogen adjectief (<i>-e</i>)	1	8	19	45	32	34	40	18	197
naamvalsuitgangen	0	13	11	10	14	16	6	3	73
het suffix <i>-lijk</i>	0	8	11	11	6	5	3	1	45
diminutiefsuffix	0	0	3	2	4	0	1	1	11
comparatief/ superlatief	0	0	0	2	1	0	0	3	6
overige suffixen (<i>-ig, -isch, -ing, -baar, -heid, -te</i>)	0	1	1	1	3	2	3	2	13
totaal	22	226	349	424	535	522	477	491	3046

Tabel 9.4. Absolutie frequentie leenwoorden (tokens) die zeker afkomstig zijn uit het Frans en die ontleend zijn in 1500 of daarna, per periode en naar soort morfologische aanpassing.

Naar samenstellingen als *stoommachine* is in deze analyse overigens niet gekeken. Ook zijn woorden die meer dan één morfologische aanpassing bevatten slechts bij één van de twee categorieën meegeteld in het overzicht en wel bij de categorie waar de uitgang onder valt die vanaf de stam van het woord gezien het eerst komt. Dus het woord *gemelleerde* is bij de categorie ‘vervoegingen werkwoord’ meegeteld terwijl er naast de werkwoordsvervoeging ook een *-e*-uitgang voor het verbogen adjectief aan dit woord zit en het woord *soupeetjes* is bij de diminutiefsuffixen gerekend en niet bij de substantiefmeervouden op *-s*.

Bij tabel 9.4 moet opgemerkt worden dat er wel verschil is tussen de verschillende soorten morfologische aanpassingen met betrekking tot het dwingende karakter ervan. Contextuele flexie, zoals de uitgangen voor persoon en getal bij werkwoorden, naamvalsuitgangen en de verbuiging van het adjectief, worden bepaald door de syntactische context. Dit soort flexie is daarmee dwingender dan inherente flexie, waar de vorming van meervouden, diminutieven en comparatieven en superlatieven onder valt. Deze laatste soort flexie is niet afhankelijk van de syntactische context; de keuze voor het wel of niet flecteren is afhankelijk van de semantische boodschap die de taalgebruiker wil overdragen. Kortom: contextuele flexie is, afhankelijk van de syntactische context, een noodzakelijke morfologische aanpassing, maar inherente flexie is dat niet (Booij 1997: 14).

In dit licht moet ook de grote hoeveelheid woorden in tabel 9.4 worden gezien die geen aanpassing aan de Nederlandse morfologie laten zien: ruim de helft van alle Franse leenwoorden die in 1500 of daarna zijn ontleend ziet er morfologisch gezien hetzelfde uit als Franse woorden. Daarbij zit er een opvallende stijging in het aandeel leenwoorden dat geen aanpassing vertoont door de tijd heen: in 1550–1599 en 1600–1649 valt 42 respectievelijk 43 procent van alle leenwoorden in deze perioden in de categorie ‘geen aanpassing’; in 1650–1699 is dit 48 procent, in 1700–1749 50 procent, in 1750–1799 55 procent, in 1800–1849 66 procent en in 1850–1899 71 procent. Dit betekent echter niet direct dat al deze woorden zich ook niet aan de Nederlandse morfologie kunnen aanpassen, aangezien sommige woorden ook volgens het Nederlandse grammaticale systeem ongemarkeerd blijven. Nadere inspectie leert dat het bij de niet-aangepaste tokens in alle gevallen gaat om enkelvoudige zelfstandige naamwoorden als *adres*, *collecte*, *protest*, *reglement* en *visite* (in totaal zijn er 1.484 van dit soort enkelvoudige zelfstandige naamwoorden in het corpus te vinden), adjectieven die als naamwoordelijk deel van het gezegde fungeren of als bijvoeglijk

naamwoord bij een onbepaald onzijdig zelfstandig woord als *charmant*, *relatief*, *salutair* en *verbaal* (143 keer) maar ook tussenwerpsels (21 keer), bijvoorbeeld *helaas*, en de voorzetsels *conform* en *à* (27 keer) vallen binnen deze categorie, en al deze woorden blijven ook volgens de Nederlandse grammaticale regels onverbogen. Uit de categorie ‘geen aanpassing’ kan in dit geval dus niet worden geconcludeerd dat deze woorden niet zijn geïntegreerd in de Nederlandse woordenschat, omdat deze in de context waarin ze voorkomen in het *LOL*-corpus simpelweg geen kenmerken van morfologische integratie kunnen vertonen.

Markering voor meervoud is een categorie waar ook veel Franse leenwoorden in vallen. Zelfstandige naamwoorden vormen zoals eerder besproken de meest voorkomende woordsoort in de leenwoorden-dataset, dus is het ook te verwachten dat hier ook veel meervoudsvormen tussen zitten. Meervouden op *-en* bij Franse leenwoorden komen duidelijk het vaakst voor in het *LOL*-corpus; het gaat hierbij om woorden als *adressen*, *baaien* en *arrangementen*. Maar ook woorden als *fractie* en *omissie* komen in het *LOL*-corpus voor met meervouden op *-en*, terwijl deze in het huidige Nederlands alleen meervouden op *-s* kennen. Bij *directeur* en *plan* zijn in het moderne Nederlands zowel een meervoud op *-s* als op *-en* mogelijk en in het *LOL*-corpus komen beide meervouden ook voor (9 keer *-s*, 15 keer *-en* bij *directeur* en 4 keer *-s*, 4 keer *-en* bij *plan*). Waar echter bij het woord *plan* de twee meervouden door elkaar worden gebruikt binnen één periode, is bij het woord *directeur* een diachrone verschuiving te zien van meervouden op *-s* naar meervouden op *-en*: waar in 1650–1699 en 1700–1749, de eerste twee perioden waarin dit woord voorkomt, alleen meervouden op *-s* voorkomen (6 keer in 1650–1699, 3 keer in 1700–1749), komen in de laatste drie perioden van het corpus alleen meervouden op *-en* voor (8 keer in 1750–1799, 5 keer in 1800–1849 en 2 keer in 1850–1899). Bij het woord *curateur* is eenzelfde verschuiving te zien: hier komt in de periode 1550–1599 alleen het meervoud op *-s* voor (46 keer), in 1600–1649 komen beide meervouden voor, maar is het meervoud op *-s* frequenter dan dat op *-en* (27 keer *-s*, 7 keer *-en*), terwijl in 1650–1699 het meervoud op *-en* frequenter is dan dat op *-s* (2 keer *-s*, 27 keer *-en*). In de perioden 1700–1749 en 1750–1799 is de variant op *-s* vervolgens helemaal verdwenen en blijft alleen het meervoud op *-en* over (18 keer in 1700–1749 en 12 keer in 1750–1799); het enige voorkomen van *curateur* in 1800–1849 is ook een meervoudsvorm op *-en*. Hier zou dus wel sprake kunnen zijn van geleidelijke integratie, waarbij het *-s*-suffix het Franse meervoudssuffix is, dat in eerste instantie wordt gebruikt, en dat later geleidelijk wordt

vervangen door het Nederlandse meervoudssuffix *-en*. Aan de andere kant kunnen woorden als *fractie* en *omissie* juist als tegengestelde voorbeelden worden genoemd van de claim dat leenwoorden geleidelijk integreren, aangezien deze woorden net na ontlening soms een Nederlands *en*-suffix konden krijgen, terwijl tegenwoordig juist alleen het *s*-suffix wordt gebezigd, dat ook in de brontaal het meervoudssuffix is. Hoe dan ook kan uit de categorieën van de meervoudssuffixen worden geconcludeerd dat woorden die met meervouden op *-en* voorkomen duidelijk in het Nederlands zijn geïntegreerd, terwijl dit over meervouden op *-s* niet goed te zeggen is, omdat zowel het Frans als het Nederlands meervouden op *-s* kent.

De grootste groep woorden in tabel 9.4 na de meervouden is die van de werkwoordsvervoegingen. Het gaat hier uitsluitend om werkwoorden die in het Frans op *-er* eindigen en die er in het Nederlands vervolgens een Nederlandse vervoeging bij krijgen, bijvoorbeeld *-en* bij infinitieven en meervouden (bijv. *trotteeren*, *besoingeren*; deze vormen op *-en* komen 141 keer voor in het corpus), het prefix *ge-* en een *-d-* of *-t-*uitgang bij voltooid deelwoorden (bijv. *gesupersedeert*, *geïnsereerd*; 220 keer) *-end(e)* bij tegenwoordig deelwoorden (bijv. *ruïnerende*, *braveerende*; 26 keer), et cetera. Het suffix *-eren* is het oudste van alle ontleende Franse suffixen en er zijn dan ook veel werkwoorden op *-eren* in het Nederlands te vinden, iets wat ook uit het leensuffixonderzoek (hoofdstuk 5 en 6) naar voren kwam. Alle werkwoorden die in het LOL-corpus voorkomen worden vervoegd volgens het Nederlandse werkwoordsysteem en hebben dus dit suffix *-eren* (of een vervoeging hiervan) en niet alleen de Franse infinitiefuitgang *-er* of een vervoeging op basis van het Franse werkwoordsysteem.

De categorieën van de verbogen adjectieven en naamvals-uitgangen komen beduidend minder vaak voor dan de werkwoordsvervoegingen en meervouden. De adjectieven die in het Nederlands verbogen zouden moeten worden, worden ook verbogen in het LOL-corpus. De categorie van de adjectieven maar ook die van de naamvallen, die niet uit het Frans kunnen komen aangezien het Frans geen naamvallen had, bevat dus duidelijk Frans leenwoorden die in het Nederlands zijn geïntegreerd.

De overige morfologische affixen komen relatief weinig voor in het LOL-corpus. Met name het diminutiefsuffix, de trappen van vergelijking en suffixen als *-ig* zijn vrij zeldzaam. Het zou kunnen dat dit te maken heeft met de aard van het materiaal waar het corpus uit is opgebouwd: het gaat voor het grootste deel om administratieve teksten – de teksten uit de domeinen Academie, Economie, Liefdadigheid en

Religie – en daar komen verschijnselen als verkleinwoorden wellicht minder vaak voor dan in minder formele teksten als privébrieven. Hier ga ik in het volgende deel van deze paragraaf verder op in.

Resultaten per domein

Ik heb de resultaten uit tabel 9.4 ook uitgesplitst naar domein. De verschillen tussen de domeinen die hiermee zichtbaar worden, wijzen ook op de observatie hierboven dat bepaalde suffixen aan bepaalde domeinen gekoppeld kunnen worden. Wanneer naar de diminutiefsuffixen wordt gekeken, dan valt op dat van de 11 diminutiefsuffixen er slechts 1 diminutiefsuffix voorkomt in een administratief domein (Economie). Het domein Publieke Opinie heeft ook 1 diminutiefsuffix, Literatuur heeft er 3 en de overige 6 komen in het domein Privé voor. Ook bij de trappen van vergelijking is het Privédomein relatief oververtegenwoordigd: 3 van de 6 Franse leenwoorden met een Nederlands suffix voor de vergrotende of overtreffende trap komen uit de privébrieven; de andere 3 komen voor in respectievelijk de domeinen Academie, Economie en Religie. Het suffix *-ig* is in het *LOL*-corpus uitsluitend te vinden in het Privédomein als uitgang bij het woord *plezierig*, dat in totaal 5 keer voorkomt. Aan de andere kant lijkt het suffix *-lijk* juist vooral voor te komen in administratieve teksten: in Academie (11 keer), Economie (13 keer), Liefdadigheid (12 keer) en Religie (5 keer) komt dit suffix regelmatig voor bij Franse leenwoorden, bijvoorbeeld in woorden als *pertinentelijk*, *precieselijk* en *provisionelijk*, terwijl dit suffix in combinatie met een Frans leenwoord in Publieke Opinie en Privé bijna niet voorkomt (in beide domeinen 2 keer) en in Literatuur zelfs helemaal niet. Bij de categorie van de meervouden op *-s* is opvallend dat dit suffix in het domein Academie relatief veel voorkomt (13 procent van alle leenwoorden ontleend na 1500; Economie komt hier nog het dichtst in de buurt met ongeveer 8 procent, tegenover maximaal 4 procent in alle andere domeinen). Dit wordt grotendeels veroorzaakt door het relatief frequent voorkomende woord *curateurs* in de vroegste perioden van het corpus in het domein Academie.

De verschillen tussen de perioden en domeinen met betrekking tot het soort morfologische integratie betekent dus niet dat Franse leenwoorden in de ene periode of het ene domein meer geïntegreerd zijn dan in het andere. Afhankelijk van de aard van het tekstmateriaal kan een bepaald morfologisch element frequenter zijn in het ene domein dan in

het andere. Ook kan voor de woorden zonder morfologische aanpassing aan het Nederlands niet gesteld worden dat deze woorden niet in het Nederlandse grammaticale systeem zijn geïntegreerd, want in geen enkele van deze gevallen was het noodzakelijk om Nederlandse morfologie toe te passen in de context waarin de woorden voorkwamen. In principe passen dus alle woorden die zijn meegenomen in tabel 9.4 in het Nederlandse morfologische systeem.

Geleidelijke of onmiddellijke integratie

Een vraag die nog beantwoord moet worden is of er in het *LOL*-corpus bewijs kan worden gevonden voor de claim dat integratie van nieuwe leenwoorden geleidelijk gaat of dat integratie, in overeenstemming met de resultaten van Poplack & Dion (2012) en Ingham, Sylvester & Marcus (2021), direct bij ontlening al plaatsvindt. Hiervoor heb ik alle Franse leenwoordtypen genomen die in het *LOL*-corpus voorkomen waarvan de periode van ontlening samenvalt met de periode waarin de eerste attestatie van dit leenwoord voorkomt in het *LOL*-corpus. Het woord *adres* bijvoorbeeld is volgens de etymologische woordenboeken ontleend in 1525, dus in de periode 1500–1549, en de eerste attestatie van dit woord in het *LOL*-corpus is ook in de periode 1500–1549. In totaal waren er 122 leenwoordtypen die rond het moment van ontlening ook voor het eerst voorkomen in het corpus. Voor de eerste attestatie van elk van deze leenwoordtypen in het corpus kan er dus vanuit worden gegaan dat dit vroege voorkomens van deze leenwoorden zijn en dus dat er weinig morfologische aanpassing aan het Nederlands zou moeten zijn, als de claim van geleidelijke integratie juist is, terwijl er bij de latere attestaties meer integratie zou moeten zijn.

In tabel 9.5 op de volgende pagina staat voor elk van de 122 onderzochte leenwoordtypen welke morfologische aanpassing er te zien was bij de eerste attestatie van dit leenwoordtype in het *LOL*-corpus. Zoals te zien is in de tabel is bijna de helft van de Franse leenwoorden bij de eerste attestatie in het *LOL*-corpus al aangepast aan de Nederlandse morfologie. Hier vallen ook enkele woorden onder die eerder in het *LOL*-corpus voorkomen dan het jaar van ontlening die te vinden is in de etymologische woordenboeken. Bij deze woorden kan er dus zeker vanuit gegaan worden dat de eerste attestatie in het *LOL*-corpus een van de vroegste voorkomens van dit woord zal zijn in het Nederlands. Bij geleidelijke integratie is het juist bij deze woorden te

verwachten dat ze nog geen morfologische kenmerken van het Nederlands vertonen bij hun eerste attestatie in het *LOL*-corpus.

morfologische aanpassing	aantal leenwoordtypen
geen	63
werkwoordvervoeging	26
meervoudsuitgang <i>-en</i>	14
meervoudsuitgang <i>-s</i>	3
verbogen adjectief	7
<i>-lijk</i>	3
naamvalsuitgang	3
diminutiefsuffix	2
<i>-ing</i>	1

Tabel 9.5. Absolute frequentie leenwoorden (types) die zeker afkomstig zijn uit het Frans en die ontleend zijn in de periode waarin ze voor het eerst voorkomen in het *LOL*-corpus naar soort morfologische aanpassing bij eerste attestatie in het *LOL*-corpus.

Sommige van deze leenwoorden hebben echter wel degelijk Nederlandse uitgangen bij hun eerste voorkomen in het *LOL*-corpus. Het woord *baai* (een stof die in de textielnijverheid werd gebruikt) komt voor in teksten met een datum die ligt vóór het jaartal van ontlening dat de etymologische boeken aanhouden; bij zijn eerste attestatie in het *LOL*-corpus komt dit woord voor in het meervoud (*baaien*). Ook voor de werkwoorden *chagrineren*, *depreciëren*, *detailleren*, *feliciteren*, *insisteren*, *mêleren*, *proveniëren* en *surseren* geldt dat de attestatie in het *LOL*-corpus ouder is dan de attestaties die in de etymologische woordenboeken worden genoemd, maar alle werkwoorden worden in het corpus vervoegd volgens het Nederlandse werkwoordelijke systeem. De vorm van de vroegste attestaties van deze werkwoorden in het *LOL*-corpus is als volgt: *gechagrineerd*, *gedeprecieert*, *gedetailleerder*, *feliciteren*, *geinsisteert*, *gemelleerde*, *geprovenyert*, *gesurceert*. Het woord *gedetailleerder* heeft overigens naast de werkwoordsvervoeging ook een uitgang voor de vergrotende trap. De adjectieven *sedentair* en *supernumerair* komen ook eerder voor in het *LOL*-corpus dan in de etymologische woordenboeken en worden beide bij de eerste attestatie verbogen als *sedentaire* en *supernumeraire*. Het Franse leenwoord *souper* komt in de eerste attestatie in het *LOL*-corpus (die wederom vóór de eerste attestatie in de etymologische woordenboeken ligt) voor met diminutiefsuffix plus meervoudssuffix als *soupeetjes*. *Successief* tot slot komt in de vroegste attestatie voor met het suffix *-lijk* als *successivelijk*. Bij enkele andere woorden die hun eerste attestatie in het

Nederlands in het *LOL*-corpus hebben zijn geen morfologische uitgangen te zien, zoals bij *accommodement* en bij *accres*. Bij deze woorden is in de context waarin ze voorkomen echter ook geen morfologische aanpassing nodig, omdat het gaat om enkelvoudige zelfstandige naamwoorden. Voor deze woorden kan dus niet worden bepaald of deze direct bij ontlening worden aangepast aan de Nederlandse morfologie.

Voor de leenwoordtypen die bij de eerste attestatie geen morfologische aanpassing hebben (63 in totaal, zie tabel 9.5) kan er gekeken worden of deze leenwoorden in een latere periode wel Nederlandse morfologische elementen hebben, om op die manier de claim van geleidelijke aanpassing te toetsen. Voor 52 van de 63 leenwoorden kon dit niet worden vastgesteld, ofwel omdat er maar één attestatie van dit leenwoord in het corpus is en er dus geen latere voorkomens zijn, ofwel omdat de latere voorkomens ook alleen zonder morfologische aanpassing voorkomen. *Adres*, *curateur*, *indirect*, *inspecteur*, *kalander*, *monsieur*, *occasie*, *order*, *prosperiteit*, *tante*, *testateur*, die in hun eerste attestatie in het corpus zonder suffix voorkwamen, hebben in latere attestaties wel suffixen. Bij *monsieur*, *order* en *tante* gaat het echter alleen om meervouden op -s, die ook op het Franse meervoudssuffix zouden kunnen wijzen.

Voor de woorden die wel duidelijk Nederlandse morfologie krijgen in een latere periode van het corpus, is het beeld voor elk woord weer anders. Het woord *adres* komt alleen in het enkelvoud voor in de eerste perioden van het corpus (1500–1849) en pas in de periode 1850–1899 in het meervoud *adressen*. De enkelvoudige vorm is in deze laatste periode van het corpus echter ook nog aanwezig. Op het woord *curateur* is hierboven al uitgebreid ingegaan: in de eerste periode (1550–1599) komt zowel *curateur* in het enkelvoud als *curateurs* met een meervoudsvorm op -s voor; in de perioden hierna wordt het meervoud op -s langzaam maar zeker vervangen door een meervoud op -en. *Indirect* komt na het eerste voorkomen in 1650–1699 in 1700–1749 1 keer zonder morfologische markeringen voor en 1 keer met het suffix -lijk; in 1800–1849 is *indirect* in alle 3 de attestaties voorzien van een -e-uitgang voor verbogen adjectieven. *Inspecteur* komt in 1650–1699 voor het eerst voor in het *LOL*-corpus, in 1700–1749 voor de tweede keer met dan de meervoudsuitgang -en, en vervolgens in 1750–1799 nog 4 keer, maar dan weer zonder morfologische aanpassingen. *Kalander* heeft in de periode 1600–1649 21 tokens, waarvan 3 met een meervoudssuffix: 1 met -en en 2 met -s. In de andere perioden waarin dit woord voorkomt – 1650–1699 en 1750–1799 – wordt *kalander* niet meer gecombineerd met een uitgang.

Occasie komt zowel in 1500–1549 als in 1550–1599 1 keer voor, zonder morfologische aanpassing. In 1600–1649 is er 1 geval met een meervoud op *-en*, maar dan zijn er ook 4 voorkomens zonder uitgang. In 1650–1699 en 1700–1749 zijn er ook alleen maar gevallen zonder morfologische kenmerken (3 respectievelijk 6). In 1750–1799 zijn er dan weer 3 tokens zonder en 1 token met een meervoud op *-en*. Bij *prosperiteit* is iets interessants aan de hand, want bij de eerste attestatie in 1500–1549 wordt dit woord met de Franse uitgang *-(i)té* geschreven (*prosperite*), terwijl de tweede keer dat dit woord voorkomt in het *LOL*-corpus, in 1650–1699, de Nederlandse tegenhanger van dit suffix, *-(i)teit*, dat teruggaat op het Picardisch, wordt gebruikt: *prosperietyt*. *Testateur* komt in 1550–1599 en 1600–1649 uitsluitend voor in enkelvoudsvorm. In 1650–1699 komt naast *testateur* (15 keer) ook de vorm *testateurs* voor, waarin het hier 8 keer om een genitief- of bezits-*s* gaat (als in *zijn testateurs nakomelingen*) en 1 keer om een meervouds-*s*. Vervolgens zijn er in 1700–1749 17 voorkomens van *testateur* zonder suffixen, 7 keer met een genitief-*s* en 6 keer met het meervoudssuffix *-en*. In 1750–1799 zijn er slechts 2 voorkomens, beide met een meervoud op *-en*, in 1800–1849 komt dit woord niet voor en in 1850–1899 zijn er nog 8 tokens die geen van alle morfologische aanpassingen hebben.

Al met al kan er geconcludeerd worden dat er weinig bewijs is voor de claim dat leenwoorden geleidelijk worden aangepast aan de morfologie van het Nederlands. Verschillende woorden in het *LOL*-corpus wijzen op onmiddellijke integratie in het Nederlandse morfologische systeem, zoals *soupeetjes*, dat bij de eerste attestatie al een Nederlands diminutiefsuffix heeft. Aan de andere kant zijn de woorden *curateur* en *prosperiteit* wellicht voorbeelden die tegen de claim van onmiddellijke integratie spreken. *Curateur* verandert immers in de loop van de tijd van een woord met een meervoud op *-s* naar een meervoud op *-en* en bij *prosperiteit* was bij de eerste attestatie de Franse uitgang *-(i)té* te zien en kwam bij de tweede keer dat dit woord in het corpus voorkwam het suffix *-(i)teit* hiervoor in de plaats, waar alle andere 48 tokens van woorden op *-(i)teit* in het corpus die na 1500 zijn ontleend altijd alleen maar voorkomen met het suffix *-(i)teit*. Dit zijn echter de enige twee woorden van de 122 typen waar dit voor vastgesteld kon worden. Opvallend is verder het aantal woorden dat geen aanpassing aan de Nederlandse morfologie laat zien. Deze categorie woorden vormt geen argument vóór geleidelijke integratie, omdat deze woorden in de context waarin ze in het corpus voorkomen ook geen aanpassing aan de Nederlandse morfologie behoeven: Nederlandse woorden zouden in

deze contexten ook geen morfologie hoeven krijgen. Over deze woorden kan dus geen uitspraak worden gedaan of ze wel of niet geïntegreerd zijn in het Nederlands. Het feit dat de woorden in Nederlandse teksten voorkomen, geeft wel een aanwijzing dat ze in het Nederlands geïntegreerd zouden moeten zijn.

9.5 Besluit

In dit hoofdstuk is de leenwoordendataset die door middel van het *LOL*-corpus is verkregen, geanalyseerd op drie punten. Allereerst is gekeken naar de typen leenwoorden die voorkomen in het corpus en is nagegaan hoe vaak elk type voorkomt, hoe de verspreiding van deze tokens is per domein en hoe het gebruik van het leenwoord zich ontwikkelt gedurende de eeuwen die het *LOL*-corpus beslaat. Het bleek dat het grootste deel van de leenwoordtypen slechts één of twee keer in het corpus voorkomt, terwijl zo'n één procent van alle leenwoordtypen zeer hoogfrequent is en vaker dan honderd keer voorkomt. De leenwoorden die vaker dan één keer voorkomen in het corpus, kennen per leenwoord ook een heel andere verspreiding over de verschillende tijdvakken van het corpus: sommige woorden nemen toe in frequentie door de tijd heen, andere nemen af, weer andere zijn slechts in een specifiek tijdvak frequent en komen in de rest van het corpus niet voor. Deze frequentieverschillen kunnen niet aan één periode gekoppeld worden. Dit nuanceert aanzienlijk het algemene beeld dat uit hoofdstuk 7 naar voren kwam dat de piek van zowel de leenwoordtokens als de leenwoordtypen in de eerste helft van de achttiende eeuw ligt. De analyse van de frequentie van individuele leenwoorden laat zien dat dit niet voor alle leenwoorden afzonderlijk geldt en dat elk leenwoord zijn eigen tijdpad volgt.

Het tweede aspect dat in dit hoofdstuk is geanalyseerd, is het verschil tussen algemene en terminologische woordenschat bij de Franse leenwoorden. Hieruit kwam naar voren dat het grootste deel van de geleende woorden aangemerkt kan worden als algemene woordenschat, terwijl ongeveer een derde domein-specifieke terminologie is. Dit betekent dat de invloed van het Frans op het Nederlands niet beperkt is tot enkel de juridische of bestuurlijke wereld, maar dat Franse leenwoorden juist ook ruimer werden gebruikt en ook in andere sociale domeinen doordrongen.

Tot slot kwam in dit hoofdstuk de morfologische integratie van de leenwoorden aan de orde. Van een groot deel van de woorden kon

niet worden vastgesteld of deze geïntegreerd waren of niet omdat ze in de context waarin ze werden gebruikt geen morfologische aanpassingen aan het Nederlands behoefden. Bij substantieven die met een Nederlands lidwoord voorkomen, kan wel gezegd worden dat deze syntactisch zijn geïntegreerd in het Nederlands, maar aangezien in dit onderzoek is gericht op morfologische integratie, is dit niet systematisch onderzocht. In elk geval waren alle woorden die volgens het Nederlandse grammaticale systeem wel Nederlandse affixen zouden moeten hebben, zoals werkwoorden, aangepast aan de Nederlandse morfologie. Daarnaast kon in de resultaten bewijs worden gevonden voor de claim van Poplack & Dion (2012) en Poplack (2018) dat uitheemse woorden direct bij ontlening al worden geïntegreerd in de ontvangende taal en niet geleidelijk worden aangepast: diverse woorden in het corpus, zoals *soupeetjes*, hebben direct bij ontlening al Nederlandse suffixen.

Hoofdstuk 7, 8 en 9 hebben elk het onderwerp van Franse leenwoorden in het Nederlands vanuit een andere invalshoek bekeken. Waar hoofdstuk 7 zich richtte op de algemene type- en tokenfrequentie van alle (zekere en mogelijke) Franse leenwoorden samen, per periode en per domein, is in hoofdstuk 8 en 9 bekeken wat voor soort woorden aan het Frans ontleend zijn (welke woordsoort, welke types, algemene of terminologische woordenschat) en met welke frequentie deze voorkomen, hoe oud de leenwoorden zijn en in hoeverre ze in het Nederlands geïntegreerd zijn. Met die resultaten samen kan worden ingegaan op de vraag wat de invloed van het Frans op de Nederlandse woordenschat is geweest.

Uit het algemene beeld in hoofdstuk 7 blijkt dat er vanaf de zestiende tot de eerste helft van de achttiende eeuw een toename in het gebruik van Franse leenwoorden te zien is; in de tweede helft van de achttiende eeuw en in de negentiende eeuw neemt het gebruik weer af. Dit wijst op een toenemende Franse invloed gedurende de zestiende en zeventiende eeuw, waarna die invloed in de loop van de achttiende en negentiende eeuw steeds minder wordt. Per domein kan dit beeld echter verschillen: bij Literatuur bijvoorbeeld is na de zestiende eeuw al een daling in het gebruik van Franse leenwoorden te zien, terwijl de leenwoordfrequentie in het domein Liefdadigheid juist pas in de negentiende eeuw afneemt. Daarnaast blijkt uit de bespreking van de frequentie van de verschillende typen leenwoorden in hoofdstuk 9 (paragraaf 9.2) dat individuele leenwoorden hun eigen tijdpad hebben: sommige woorden verschijnen vroeg in het corpus, andere veel later; sommige woorden nemen toe in frequentie door de tijd heen, andere

nemen juist af in frequentie; sommige leenwoorden zijn zeer frequent, andere zeer infrequent. Met andere woorden, op het niveau van individuele leenwoorden kan het hoogtepunt van de Franse invloed overal tussen 1500 en 1900 liggen. Als naar het jaar van ontlening van elk van de leenwoordtypen wordt gekeken (hoofdstuk 8, paragraaf 8.3), zou geconcludeerd kunnen worden dat de zestiende eeuw het hoogtepunt van de Franse invloed op de Nederlandse woordenschat moet zijn geweest, aangezien in die periode de meeste woorden werden ontleend die in het *LOL*-corpus voorkomen. De beantwoording van de vraag wanneer het hoogtepunt van de Franse invloed op het Nederlands was (en daarmee wanneer het taalcontact het intensiefst was) is dus afhankelijk van de vraag wat het uitgangspunt is: de algemene type- en tokenfrequentie, de tokenfrequentie per domein, de tokenfrequentie per individueel leenwoord, of het jaar van ontlening.

Uit de analyse van de woordsoorten die zijn ontleend aan het Frans en de frequentie waarmee die woordsoorten zijn ontleend (hoofdstuk 8, paragraaf 8.2), zou geconcludeerd kunnen worden dat de taalcontactsituatie tussen het Nederlands en het Frans niet heel intensief was, omdat er veel zelfstandige naamwoorden zijn ontleend, maar nauwelijks functiewoorden. De leenwoorden die in het *LOL*-corpus voorkomen wijzen er echter wel op dat de samenleving als geheel in contact stond met het Frans en dat dit niet beperkt was tot specifieke sociale domeinen, gezien de grote hoeveelheid leenwoorden die tot de algemene woordenschat gerekend kan worden (hoofdstuk 9, paragraaf 9.3). Het feit dat de leenwoorden – ook direct na ontlening al – zijn aangepast aan de Nederlandse morfologische regels (hoofdstuk 9, paragraaf 9.4) geeft aan dat deze leenwoorden een volwaardig deel van de Nederlandse woordenschat werden.